

รัชกาลที่ ๒ (ตอนที่ ๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๗

H.M. King Buddha Loetla (Rama II)

1809 - 1824

พระราชกรณียกิจใน พระบาทสมเด็จพระ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ด้านการปกครอง

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ยังคงดำเนินการปกครองตามอย่างเมื่อกครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีการเพิ่มเติมบ้าง เช่น ทรงกำหนดการเข้ารับราชการของพลเรือน คือ ทรงให้การผ่อนผันการเข้ารับราชการของผู้ชายเหลือปีละ ๓ เดือน คือ มาเข้ารับราชการ ๑ เดือน และไปพักประกอบอาชีพส่วนตัว ๓ เดือน แล้วให้กลับมาเข้ารับราชการอีกสลับกันไป นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาพระราชทานเงินหลวงจ้างแรงงานกรรมกรจีนมาทำงานโยธา เช่น การขุดคลอง แทนการเกณฑ์แรงงานประชาชนดังแต่ก่อน

ทรงเอาพระทัยใส่ดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์อย่างทั่วถึง ทรงออกกฎหมายใหม่ เช่น ห้ามสูบฝิ่น ห้ามเลี้ยงไก่ เลี้ยงนก และปลากัด เอาไว้กีดกันเพื่อเป็นการพนัน อันเป็นการทำร้ายสัตว์ เป็นการก่อให้เกิดบาปกรรมแก่ตนเองและทำให้ศีลธรรมเสื่อม

ทรงออกกฎหมายว่าสัญญาเกี่ยวกับที่ดินต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจ

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รายได้ของแผ่นดินนอกจากจะได้จากอากรบ่อนเบี้ย ภาษีด่านขนอน ภาษีสินค้าขาเข้า-ออกแล้วยังทรงมีพระราชดำริให้จัดเก็บภาษีรายได้แบบใหม่ คือ การเดินสวน เดินนา และอากรสมพัตสรขึ้นอีกด้วยดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การเดินสวน-อากรสมพัตสร

การเดินสวน คือ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่พนักงานออกไปสำรวจสวนของราษฎรว่าสวนของผู้ใดมีต้นไม้ ๗ ชนิด ดังต่อไปนี้ คือ ทูเรียน มังคุด มะม่วง มะปราง ลางสาด หมากพลูค่าง ทองหลาง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ให้ประโยชน์แก่เจ้าของ จะต้องเสียค่าอากรสูงกว่าผลไม้ชนิดอื่น

ส่วนผลไม้อีก ๘ ชนิด อันได้แก่ ขนุน กระท้อน ส้มต่าง ๆ มะไฟ ฝรั่ง สาเก สับปะรด และเงาะ ถ้าราษฎรผู้ใดมีอยู่ในสวนก็จะเสียค่าอากรในอัตรารองลงมาจากที่กล่าวข้างต้น เรียกว่า ผลากร

การเดินสวนจึงเป็นการออกสำรวจต้นไม้ ตามที่ทางการได้กำหนดค่าอากรไว้ว่า สวนของราษฎรคนใดมีเท่าไร และต้องเสียค่าอากรเท่าไรนั่นเอง โดยมีการระบุจำนวนของต้นไม้ที่จะเสียอากรไว้ในแต่ละปีอย่างชัดเจนเป็นปี ๆ จนกว่าจะมีการเดินสวนใหม่

ส่วนอากรสมพัตสร หมายถึง อากรที่ทางการเรียกเก็บจากราษฎรในอัตราร้อยที่ต่ำลงมาอีกจากไม้ผลประเภทล้มลุก เช่น อ้อย กล้าย เป็นต้น

การเดินนา

สำหรับการเดินนานั้น หมายถึง การแต่งตั้งข้าหลวงเพื่อออกไปทำการสำรวจที่นาของราษฎร และออกหนังสือสำคัญไว้ให้แก่เจ้าของที่นา เพื่อไว้ใช้เป็นหลักฐานในการเก็บค่าภาษีที่เรียกว่า ภาษีทางข้าว

ภาษีทางข้าวนั้นจะเรียกเก็บเป็นข้าวเปลือก โดยผู้เป็นเจ้าของนาจะต้องนำข้าวเปลือกไปส่งยังยุ้งฉางของหลวง ด้วยการกำหนดไว้ว่าทำนาได้มากน้อยเท่าใด ก็จะเรียกเก็บไปตามนั้นโดยแบ่งออกเป็น

น่าน้ำท่า และนาฟางลอย

น่าน้ำท่า (นาโคคู่) หมายถึง นาที่ทำได้ทั้งน้ำท่าและน้ำฝน มีวิธีเก็บทางข้าวด้วยวิธีคูโค คือ นับจำนวนโคหรือกระบือที่ใช้ทำนา โดยถือว่าโคคู่หนึ่งจะทำนาในที่นั้น ๆ ได้ปีละเท่าใด แล้วเอาเกณฑ์

จำนวนโคขึ้นมาตั้งเป็นอัตราทางข้าวที่จะต้องเสียนาน้ำท่าหรือนาโคคู่นี้ ไม่ว่าจะทำหรือไม่ทำ ก็ต้องเสียทางข้าวตลอดไป

นาฟางลอย หมายถึง นาที่อาศัยแต่น้ำฝนในการทำนาเพียงอย่างเดียว เป็นนาที่อยู่ในที่ดอน มีวิธีเก็บทางข้าวโดยการเก็บจากท้องนาส่วนที่ทำนาได้จริง ๆ ถ้าที่ใดทำไม่ได้หรือไม่ได้ทำ ก็ไม่ต้องเสียทางข้าว สำหรับเกณฑ์ในการเก็บทางข้าวจากที่นาประเภทนี้ จะถือเอาตอฟางข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมาเป็นหลักในการคิดหรือคำนวณ

ผลประโยชน์ทางการค้า

เนื่องจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไทยมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ จึงมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงลักษณะการเก็บภาษีอากรใหม่ เพื่อความเหมาะสมกับลักษณะการค้าของไทยที่มีกับนานาประเทศในสมัยนั้น ซึ่งปรากฏการเก็บภาษี ดังนี้

ภาษีเบิกร่อง หรือค่าปากเรือ

ภาษีสินค้าขาเข้า

ภาษีสินค้าขาออก

กำไรได้จากคลังสินค้าของหลวง

อำนาจเลือกซื้อของหลวงที่จะนำมาใช้ในราชการ

ภาษีเบิกร่อง

ภาษีเบิกร่อง เป็นค่านอญญาติให้เรือเข้ามาค้าขาย โดยเก็บภาษีมากหรือน้อยตามขนาดความกว้างของปากเรือ วาละ ๑๒ บาท สำหรับเรือที่ค้าขายกันเป็นประจำ และเก็บวาละ ๒๐ บาท สำหรับเรือที่นาน ๆ จะเข้ามา ส่วนเรือสองเสาครึ่งเก็บค่าปากเรือ วาละ ๔๐ บาท เรือสาม วาละ ๘๐ บาท

ภาษีสินค้าขาเข้า-ขาออก

เมื่อครั้งสมัยกรุงเก่าจัดเก็บจากเรือที่ไปมาเสมอซีกสาม แต่เรือที่นาน ๆ มาสักครั้งเก็บร้อยซีกห้า มาในสมัยรัชกาลที่ ๒ เก็บร้อยซีกสาม โดยเก็บเป็นอย่าง ๆ ไปตามชนิดของสินค้า อาทิ น้ำตาลทราย เก็บภาษีขาออกหาบละ ๕๐ สตางค์ เป็นต้น

กำไรคลังสินค้า

กำไรคลังสินค้า หมายถึง การตั้งคลังสินค้าเป็นของหลวง และมีหมายประกาศบังคับว่า สินค้าบางอย่างเป็นของหลวง ราษฎรผู้เสาะหาได้สินค้านั้น ๆ มา จะต้องนำมาขายให้พระคลังสินค้าแห่งเดียวขายให้ที่อื่นมิได้

ผู้ที่จะค้าขายกับต่างประเทศต้องมารับซื้อสินค้านั้น ๆ จากพระคลังสินค้าไปจำหน่ายกับต่างประเทศ กำไรจึงเกิดแก่พระคลังสินค้า

สินค้าที่ต้องค้าขายแต่พระคลังสินค้าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่กำหนดไว้มี ๙ ชนิด คือ รังนก ผาง ดีบุก พริกไทย เนื้อไม้ ผลแร่ ตะกั่ว งา และรง

ความเจริญทางการค้า

อันเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงกระทำสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ ทำให้ตลาดการค้าของไทยในรัชสมัยของพระองค์กว้างขวางกว่าในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑

แต่ส่วนใหญ่เป็นการค้าขายกับประเทศจีน ทำให้
ในรัชกาลของพระองค์มีเครื่องถ้วยชามเบญจรงค์
และมีเครื่องลายครามต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

ด้านการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ได้ทรงทำการฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมหลายอย่าง
ด้วยกัน เช่น

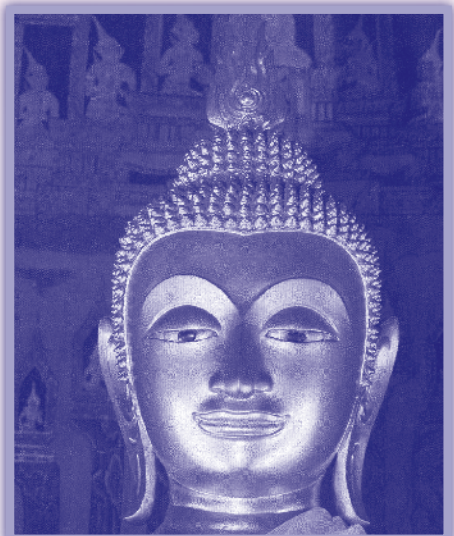
พระราชพิธีลงทรง

ทรงมีพระราชดำริว่าการพระราชพิธีโสกันต์
เจ้าฟ้าตามแบบอย่างครั้งกรุงเก่า นั้น ได้ปฏิบัติใน
รัชกาลที่ ๑ มีแบบแผนอยู่แล้ว แต่การพระราชพิธี
ลงทรงเฉลิมพระนามเจ้าฟ้าตามตำราเก่า นั้น ยังไม่มี
การทำให้เป็นแบบอย่าง ควรที่จะฟื้นฟูและกระทำให้
เป็นแบบอย่างสำหรับแผ่นดินต่อไป

พระราชพิธีวิสาขบูชา

มีปรากฏในพระราชกำหนดพิธีวิสาขบูชา
ซึ่งชี้แจงเหตุผล และรายละเอียดของพิธีไว้โดยถ้อยคำ
ตอนหนึ่งในพระราชกำหนดความว่า

“...จึงทรงพระราชศรัทธาจะยกเรื่องวิสาขบูชา
มหาัญพิธี อันชาติประเพณีมานั้นให้กลับคืน
เจียรรัฐติกาลปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไปจะให้เป็น
อรรถประโยชน์ และปรารถประโยชน์ ทรงพระราช
ศรัทธาจะให้สัตว์โลกข้าขอบขัณฑสีมาทั้งปวงจำเริญ
อายุ และอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้และ
ชั่วหน้า จึงมีพระราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท
ดำรงเสนาบดีเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่าแต่นี้สืบไปถึง
ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ เป็น
วันพิธีวิสาขบูชาหนักขัตฤกษ์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวจะทรงรักษาอุโบสถศีลปรนนิบัติพระสงฆ์
๓ วัน ปลอยสัตว์ ๓ วัน ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
เสพสุราเมรัยใน ๓ วัน ถวายประทีปตั้งโคม แหวน
เครื่องสักการบูชาดอกไม้เพลิง ๓ วัน ให้เกณฑ์ระโคม

เวียนเทียนพระพุทธเจ้า ๓ วัน ให้มีพระธรรมเทศนา
ในพระอารามหลวงถวายไทยทาน ๓ วัน...”

ทรงโน้มนำให้ราษฎรสนใจในพระพุทธศาสนา
แข่งขันกันทำบุญ และในรัชกาลนี้การศึกษา
พระปริยัติธรรมก็เจริญรุ่งเรือง มีการจัดหลักสูตร
การศึกษาออกเป็นเปรียญ ๑ ประโยค ถึง ๙ ประโยค
ทรงโปรดฯ ให้ทำสังคายนาสวดมนต์ เพื่อให้คู่กับ
การสังคายนาพระไตรปิฎกที่ได้ทำในรัชกาลที่ ๑
โดยทรงโปรดฯ ให้แปลพระปริตรทั้งหลายออกเป็น
ภาษาไทย และทรงโปรดฯ ให้พระเจ้าที่นั่งนางเธอ
พระองค์เจ้าศศิธร เป็นหัวหน้าชักชวนพระบรมวง
ศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในฝึกหัดสวดพระปริตร
ด้วย นอกจากนี้ใน พ.ศ. ๒๓๕๗ โปรดเกล้าฯ
ให้ส่งสมณทูตไปลังกา เพื่อสอบสวนความเป็นไปของ
ศาสนาในลังกาทวีป คณะสมณทูตเดินทางกลับถึง
เมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๑ และได้นำหน่อพระศรี
มหาโพธิ์มาจากลังกา ๖ ต้น ปลูกไว้ที่เมืองกลันตัน
๑ ต้น นครศรีธรรมราช ๒ ต้น นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแต่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๓ ต้น
ทรงให้ปลูกไว้ที่วัดสุทัศน์ ๑ ต้น วัดสระเกศ ๑ ต้น
และวัดมหาธาตุ ๑ ต้น

ด้านศิลปวัฒนธรรม

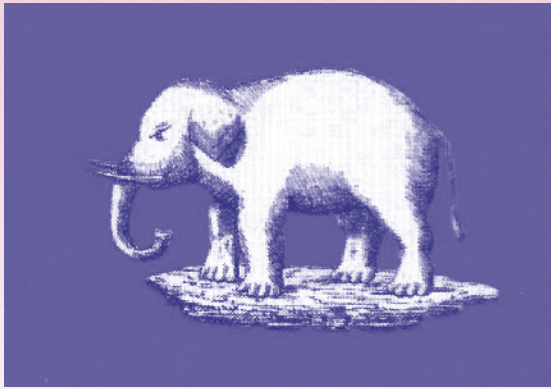
ในรัชกาลนี้เหตุการณ์บ้านเมืองสงบเรียบร้อย
มีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนกินดีอยู่ดี พระมหา
กษัตริย์จึงทรงมีเวลาทะนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญ
รุ่งเรืองได้เต็มที่ โดยเฉพาะทางด้านศิลปกรรม ซึ่ง
เสื่อมทรามมาตั้งแต่สมัยเสียกรุงศรีอยุธยา เพราะ
พม่าโยกย้ายกวาดต้อนช่างฝีมือดี ๆ และศิลปวัตถุ
ไปเมืองพม่าเกือบหมด พระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยจึงทรงทะนุบำรุงทางด้านศิลป
วัฒนธรรมของชาติในทุก ๆ ด้าน ประกอบกับ
พระองค์ทรงเป็นศิลปินด้วย จึงทรงแสดงออกซึ่ง
พระปรีชาสามารถด้านศิลปะได้เต็มที่ ทั้งในด้าน
ดนตรี วรรณกรรม นาฏกรรม และงานช่างศิลปะ

หลายสาขา ทรงโปรดปรานในงานประติมากรรมปั้นหุ่น
พระพุทธรูป ทำหัวหุ่น หัวโขน ด้วยพระองค์เอง ทรง
แกะสลักบานประตูไม้พระวิหารหลวงวัดสุทัศน์
เทพวรารามร่วมกับช่างฝีมือชั้นเยี่ยม ๆ ด้าน
วรรณกรรมไทยโดยเฉพาะละครจำเจริญเฟื่องฟูอย่างยิ่ง
เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นกวีทรงพระราชนิพนธ์
บทละครต่าง ๆ มากมาย เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ เสภา
ขุนช้าง-ขุนแผน สังข์ทอง ไกรทอง ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย
เป็นต้น พระราชกรณียกิจด้านนี้นับว่าโดดเด่นที่สุด
ถือเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

นอกจากการประพันธ์บทกวีแล้ว ยังมีการทำ
เครื่องเบญจรงค์ และลายน้ำทอง งานศิลปหัตถกรรม
ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นผู้
ทรงประดิษฐ์เอง เช่น หัวหุ่นเทวดา พระเศียร
พระประธาน บานประตูแกะสลักไม้หอพระไตรปิฎก
บานประตูวัดสุทัศน์เทพวราราม ฉากลงรักปิดทอง
เป็นต้น

ด้านการทหาร

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยยังคงมีการทำสงครามกับพม่าอยู่
ประปราย จึงต้องมีการฝึกทหารกันอยู่ตลอดเวลา
ซึ่งยังคงใช้ยุทธวิธีการรบอย่างสมัยรัชกาลที่ ๑
และด้วยพระปรีชาญาณ และพระราชกฤษฎาภินิหาร
ต่าง ๆ ในเรื่องศึกพม่าก็ทรงได้รับชัยชนะทางญวน
และเขมรก็ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนไปตามโอกาส
ไม่ให้เกิดกระทบกระทั่งกันได้ ทรงจัดการได้ทันที่
และก็ไม่สยบราบคาบเป็นปีกแผ่น จึงทรงตั้งให้เจ้านาย
ได้กำกับราชการเป็นการให้ควบคุมกันเอง และเป็นเหตุ
ให้เจ้านายทรงมีภาระช่วยเหลือบ้านเมืองเป็น
แบบอย่างสืบมาจวบจนทุกวันนี้

ภาพธงที่ติดเรือสำเภาในการทำการค้า

ตำนานการต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงฟื้นฟูสถานะเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยการจัดเรือสำเภาไปค้าขายยังเมืองจีน นอกจากนี้ยังได้ติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศ คือ โปรตุเกส และอังกฤษ

การค้าขายกับต่างประเทศยังได้ส่งผลให้เกิดการใช้ธงประจำชาติไทยขึ้นเป็นครั้งแรกด้วย โดยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้นำสัญลักษณ์ช้างเผือกประทับลงบนผืนธงสีแดงที่ใช้อยู่เดิม เนื่องจากในรัชกาลของพระองค์มีช้างเผือกมาสู่บารมีถึง ๓ เชือก

เรือสำเภาที่ทำการค้า

พระเกียรติคุณ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงมีบุญญาธิการยิ่งใหญ่ที่พระราชโอรสได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินถึง ๓ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชสมัยของพระองค์มีเหตุการณ์สำคัญเป็นที่อัศจรรย์ยิ่ง คือ ทรงได้ช้างเผือกมาสู่พระบารมีถึง ๓ เชือก ในเวลาใกล้เคียงกัน ได้แก่

ปี พ.ศ. ๒๓๕๕ ช้างเผือกเมืองโพธิสัตว์

ได้พระราชทานชื่อช้างเผือกนี้ว่า พระยาเสวตกุญชรอดิศรประเสริฐศักดิ์ เผือกเอกราชอินทรามงคลพาหนานาถ บรมราชจักรพรรดิ วิเชียรรัตนเคนทร์ชาติคเชนทรฉัททันต์ หิรัญรัศมีศรีพระนครสุนทรลักษณะเลิศฟ้า

ปี พ.ศ. ๒๓๕๙ ช้างเผือกเมืองเชียงใหม่

ได้พระราชทานชื่อช้างเผือกนี้ว่า พระยาเสวตอินทรามงคลพาหนะนาถ อิศราราชบรมจักรศรีสังข์ศักดิ์อุโบสถ คชคเชนทรชาติอากาศจारी เผือกผ่องศรีบริสุทธิ์ เฉลิมอยุธยาจักรมิ่งมงคลจบสกลเลิศฟ้า

ปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ช้างเผือกเมืองน่าน

ได้ทรงพระราชทานชื่อว่า พระยาเสวตคชลักษณ์ประเสริฐศักดิ์สมบุรณ์ เกิดตระกูลสารสิบทูเผือกผู้พาหนะนาถ อิศราราชธำรง บันชรพงศ์จตุพัทธรสุรารักษ์รังสรรค์ผ่องผิวพรรณผุดผาดศรีไกรลาสเลิศลบเฉลิมพิภพอุชยา ชันขเสมามณฑล มิ่งมงคลเลิศฟ้า

ธงชาติไทย

ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำธงรูปช้างสีขาวยูยตรงกลางวงจักรติดในธงพื้นสีแดง ใช้เป็นธงชาติไทยตั้งแต่นั้นมาจวบจนสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงเปลี่ยนมาเป็นธงไตรรงค์ ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน

สหประชาชาติ UNESCO ได้ประกาศยกย่องให้พระองค์ทรงเป็น “บุคคลสำคัญของโลกด้านวัฒนธรรม”

วันศิลปินแห่งชาติ

ทางราชการไทยได้กำหนดให้วันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของพระองค์ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็นวันศิลปินแห่งชาติ

บุคคลสำคัญของโลกด้านวัฒนธรรม

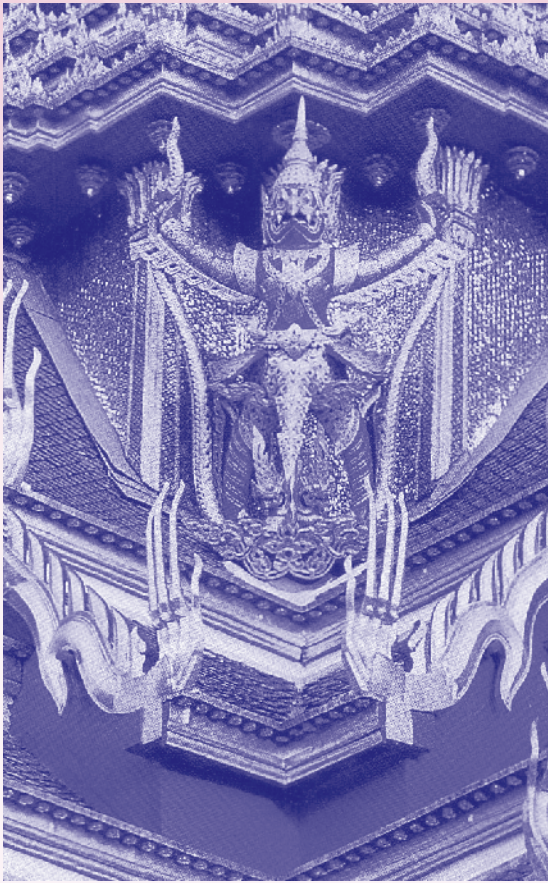
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่เป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่บ้านเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครองประเทศ การช่าง กวีนิพนธ์ ฯลฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง

ยุคทองของวรรณคดีและศิลปกรรม

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นศิลปินเอกในทุกแขนง ตั้งแต่วรรณคดีไปจนถึง การช่างแกะสลักทั้งปวง บรรดาพระราชนิพนธ์และ ศิลปวัตถุอันเป็นฝีพระหัตถ์ เป็นเครื่องยืนยัน พระอัจฉริยภาพทางด้านนี้ของพระองค์ได้เป็นอย่างดี และในรัชสมัยของพระองค์เกิดมีกวีและศิลปินขึ้น

ฉากลงรักปิดทอง เรื่อง อิเหนา
เป็นฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงวาดลวดลาย

ครุฑยุคนาครรับไชรา
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

มากมาย นับเป็นยุคทองของวรรณคดีและศิลปกรรม
ชั้นสูงสุด มีลักษณะเป็นแบบกรุงรัตนโกสินทร์
อย่างเต็มที่

วรรณคดีและศิลปกรรม เป็นเครื่องแสดงถึง
บ้านเมืองเจริญตั้งมั่น ในส่วนวรรณคดีนั้นนับเป็น
ความเจริญสูงสุดในทางภาษา ด้วยภาษาเป็นเครื่อง
แสดงถึงวัฒนธรรมที่เติบโตมากที่สุด

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัย แยกได้ ๓ หมวด คือ

พระราชนิพนธ์เป็นกลอนบทละคร เช่น
บทละครเรื่องอิเหนา บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น
พระราชนิพนธ์เป็นกลอนเสภา เช่น เสภาเรื่อง
ขุนช้าง-ขุนแผน เป็นต้น

พระราชนิพนธ์เป็นกาพย์ เช่น กาพย์เห่เรือ
ชมเครื่องคาว-หวาน บทพากย์โขน เป็นต้น

ด้านศิลปะ พระองค์ทรงอุดมไปด้วยคุณลักษณะ
พระปรีชาญาณ มีความละเอียดละไมในด้านอุปนิสัย
จึงได้ทรงสร้างผลงานอันเป็นอมตะไว้มากมาย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ทรงครองราชย์ได้ ๑๕ ปี ก็เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่
๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ พระชนมพรรษาได้
๕๖ พรรษา กับ ๕ เดือน แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยจะเสด็จสวรรคตไปแล้ว
แต่พระอัจฉริยภาพที่ทรงฝากไว้ในศิลปะแขนงต่าง ๆ
ยังทรงคุณค่ามีรู้เลือน และเป็นมรดกชาติที่ชาวไทย
พึงสงวนรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป เพื่อเป็นเครื่อง
เตือนใจว่า “บ้านเมืองเรานี้คนรุ่นเก่ามีความสามารถ
รักษาบ้านเมืองไว้ให้อยู่อย่างสงบสุข พอที่จะมี
ศิลปกรรมต่าง ๆ อันเป็นที่เชิดชูภาษาได้อย่างเป็น
ระยะเวลาอันยาวนานไม่ขาดสาย”^๑

^๑ พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานในที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิพระบรม
ราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๒๐